

บทบรรณาธิการ : สันติศึกษาคืออะไร?¹

ชาญชัย ชัยสุขโกศล

วันศุกร์ที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2551

ณ ช่วงเวลาที่มีความอบอุ่นที่สุดก่อนสงครามเริ่มจางคลาย

ในช่วง 4-5 ปีมานี้ คำว่า “สันติวิธี” ได้รับความสนใจในสังคมไทยขึ้นมาอีกครั้ง ทั้งเนื่องจากเหตุการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ของไทยที่ปะทุขึ้นมารอบใหม่ตั้งแต่ครั้งเหตุการณ์ปล้นปืนเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 เรื่อยมา ทั้งจากเหตุการณ์ทางการเมืองระดับประเทศในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งเนื่องจากเหตุการณ์ทางการเมืองสำคัญๆในอดีตอันเป็นทุนเดิมในการให้ความสำคัญกับเรื่องนี้อย่างจริงจัง ตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์การล้อมปราบนักศึกษาอย่างทารุณเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 กระทั่งเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 ความสนใจเรื่องสันติวิธีนี้ พาสังคมไทยไปสู่การพยายามทำความเข้าใจคำอีกหลายคำ เช่น สันติภาพ (peace) สันติศึกษา (peace studies) อหิงสา (ahimsa) สัตยาเคราะห์ (satyagraha) การไม่ใช้ความรุนแรง (nonviolence) ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง (nonviolent action)² ฯลฯ ในที่นี้จะไม่ขอลงรายละเอียดเกี่ยวกับคำเหล่านี้ เพื่อสงวนพื้นที่ไม่กี่หน้ากระดาษนี้ไว้สำหรับการอภิปราย “สันติศึกษา” อันเป็นจุดเน้นของบทบรรณาธิการนี้ รวมถึงการพิเคราะห์ความหมายของ “สันติภาพ” ด้วยเช่นกันในฐานะที่เป็นประเด็นหลักของสันติศึกษา

ปัจจุบัน กล่าวได้ว่า “สันติศึกษา” มีสถานะทางวิชาการเป็นสาขาย่อย (sub-discipline) สาขาหนึ่งในวงการวิชาการนานาชาติไปแล้ว สำหรับผู้ที่สนใจเรื่องราวเกี่ยวกับสันติภาพและสันติวิธี (ซึ่งมักจะมาพร้อมคุณค่าบางอย่างในจิตใจ หรือความปรารถนาอยากเห็นโลกในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง) นั้น อาณาเขตหัวข้อศึกษาอันกว้างใหญ่ไพศาลของ “สันติศึกษา” มักสร้างความฉงนสนเท่ห์ให้กับ “ผู้มาใหม่” เสมอในแง่ที่ว่าขอบเขตการศึกษาของมันครอบคลุมถึงหัวข้อใดบ้าง? เรื่องใดไม่อยู่ในขอบข่ายของสันติศึกษา? และที่สำคัญคือ การที่หัวข้อหนึ่ง ๆ อยู่หรือไม่อยู่ในขอบเขตดังกล่าวนี้ ทำให้เรามีท่าทีต่อหัวข้อนั้น ๆ และต่อ “สันติภาพ” อย่างไร? (ตัวอย่างเช่น บางหัวข้อที่ยังไม่ถูกจัดอยู่ในขอบเขตของ “สันติศึกษา” นั้น ไม่มีความสำคัญต่อเรื่อง “สันติภาพ” เลยหรือไม่? หรือถ้ามี จะมีในลักษณะการใด?)

หากพิจารณาจากหัวข้อกลุ่มศึกษาของสมาคมวิจัยสันติภาพนานาชาติ (IPRA) อันเป็นแหล่งกำเนิดสำคัญแหล่งหนึ่งของสันติศึกษานั้น ก็สามารถเห็นถึงตัวอย่างหัวข้อศึกษาในสาขาย่อยนี้ถึง 15 เรื่อง³ (โดยมีเรื่อง “การไม่ใช้ความรุนแรง” เป็นหนึ่งในบรรดาหัวข้อทั้งหมด) กระนั้นก็ตาม บัญชีรายชื่อ

¹ บทความนี้ เขียนขึ้นเพื่อเป็นบทบรรณาธิการสำหรับหนังสือรวมบทความจำนวน 15 ชิ้นที่เสนอในเวทีวิชาการ ของ *มหกรรมสันติวิธี ครั้งที่ 2* ที่จัดขึ้น ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์) เมื่อวันที่ 2-3 พฤศจิกายน 2550

² ต้องขออภัยที่บทบรรณาธิการนี้จำเป็นต้องมีศัพท์แสงภาษาอังกฤษมากมายไว้ให้เกะกะตา ทั้งนี้เป็นเพราะเรากำลังพิจารณาแนวคิดที่ “นำเข้า” มากจากโลกภาษาอังกฤษ จึงจำเป็นต้องวงเล็บศัพท์เดิมเอาไว้ เพื่อให้เข้าใจตรงกันว่าคำแปลไทยนั้นมาจากศัพท์เดิมว่าอะไร

³ หัวข้อย่อยของกลุ่มศึกษาทั้ง 15 กลุ่ม ได้แก่ 1. การเรียนการสอนเกี่ยวกับสันติภาพ (peace education) 2. สิทธิมนุษยชนนานาชาติ (international human rights) 3. สตรีและสันติภาพ (women and peace) 4. ประวัติศาสตร์สันติภาพ (peace history) 5. ขบวนการสันติภาพ (peace movement) 6. การเปลี่ยนแปลงในยุโรปตะวันออก (eastern Europe) 7.

ดังกล่าวก็ไม่ช่วยให้เราตอบคำถามได้อยู่ดีว่า “ ‘สันติศึกษา’ หรือการศึกษาเรื่องสันติภาพนั้น ศึกษาอะไรกันแน่?” จะตอบคำถามนี้ได้ เราคงต้องกลับไปพิจารณาความหมายของคำว่า “สันติภาพ” ให้ชัดเจนขึ้น แม้จะเป็นภารกิจที่ไม่ง่ายเพราะความเป็นนามธรรมของคำที่กินความหมายได้หลากหลายและเปิดต่อการถกเถียงแทบจะไม่สิ้นสุด ในที่นี้จะใช้ความหมายของ “สันติภาพ” ตามนิยามของโยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) บิดาแห่งการวิจัยสันติภาพสมัยใหม่ โดยอ้างอิงจากงาน *Peace by Peaceful Means* อันเป็นงานที่ผู้เขียนเข้าใจว่าได้จุดประเด็นให้วงการการศึกษาสันติภาพหันมาให้ความสำคัญกับ “สันติวิธี” มากขึ้น (กล่าวอย่างเคร่งครัด คำนี้ในภาษาอังกฤษ คือ “peaceful means”) ในงานชิ้นนี้ กัลตุงนิยาม “สันติภาพ” ไว้ว่ามี 2 ความหมาย ความหมายแรก “สันติภาพ” คือ การปราศจากซึ่งสภาวะความรุนแรงทุกชนิด ทั้งความรุนแรงทางตรง เช่น โครงสร้าง และเชิงวัฒนธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “สันติภาพ = สันติภาพทางตรง + สันติภาพเชิงโครงสร้าง + สันติภาพเชิงวัฒนธรรม” ส่วนความหมายที่สอง “สันติภาพ” คือ การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (conflict transformation) โดยไม่ใช้ความรุนแรงและอย่างสร้างสรรค์ (Galtung, 1996: 9)⁴

“สันติภาพ” ตามความหมายทั้งสองประการนี้น่าสนใจและมีประโยชน์ต่อการกำหนดเขตแดนความคิดและท่าทีในการทำความเข้าใจสันติศึกษาอย่างน้อย 3 ประการ *ประการแรก* ความหมายที่สองของ “สันติภาพ” นั้น เป็นการให้ความสำคัญกับทั้งวิธีการ (means) และเป้าหมาย (ends) ว่าต้องสอดคล้องไปพร้อมๆ กัน ไม่อนุญาตให้ใช้วิธีการใดๆ ก็ได้เพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าหมาย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งถึงระดับเป็นประเด็นคลาสสิกสำหรับวงการการศึกษาด้านนี้ ดังมีกรณีตัวอย่างมากมายในประวัติศาสตร์โลกที่ใช้ความรุนแรงและสงครามเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองไปสู่สันติภาพ ทั้งที่เป็นอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยม เสรีนิยม และสังคมนิยม ฯลฯ ในกรณีสังคมไทย ประเด็นปัญหาคลาสสิกนี้ได้แสดงออกมาเป็นปรากฏการณ์ล่าสุด คือ การวิวาทะกันขนานใหญ่เกี่ยวกับรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549⁵

ประการที่สอง ความหมายทั้งสองประการนี้ยังพาเราไปพบกับอีกสองคำ กล่าวคือ ความหมายแรกนั้นเน้นไปที่ “ความรุนแรง” ในฐานะที่จะต้องขจัดออกไป ดังนั้น จะศึกษาเรื่องสันติภาพ ก็จำเป็นต้องศึกษาเรื่องความรุนแรงด้วยเช่นกัน ในขณะที่ความหมายที่สองนั้นเน้นไปที่ “ความขัดแย้ง” ในแง่ที่สันติภาพคือบริบทที่จะทำให้ความขัดแย้งสามารถคลี่คลายตัวไปได้อย่างสร้างสรรค์และโดยไม่มี ความรุนแรงเกิดขึ้น

การสื่อสาร (communications) 8. ภาวะด้อยโอกาสของมนุษย์ในเศรษฐกิจการเมืองของโลก (human marginalization in the global political economy) 9. ผู้ลี้ภัย (refugees) 10. ความมั่นคงเชิงนิเวศ (ecological security) 11. ความมั่นคงและการลดอาวุธ (security and disarmament) 12. การแก้ไขข้อขัดแย้งและการสร้างสันติภาพ (conflict resolution and peacebuilding) 13. ความขัดแย้งภายใน (internal conflict) 14. ศาสนาและความขัดแย้ง (religions and conflict) และ 15. การไม่ใช้ความรุนแรง (nonviolence) อ้างอิงจากชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2539), *สันติศึกษาวิถีวัฒนธรรม*, กรุงเทพฯ : โคมลาคิมทอง

⁴ Galtung, Johan. (1996) *Peace by Peaceful Means : Peace and Conflict, Development and Civilization*, London, Thousand Oaks, New Delhi : Sage.

⁵ ดูตัวอย่างการวิวาทะระหว่างนักปรัชญาคนสำคัญของสังคมไทย 2 ท่านในเรื่องนี้ได้ใน (1) Chaiwat Satha-Anand (2006) “The Moral Enigma of the 9/19 Popular coup d’ etat” *Bangkok Post*, September 25, 2006. (2) สมบัติ จันทร์ทรวงศ์ (2550), “บทวิจารณ์ “The moral enigma of a popular coup” ”, ใน *รัฐประหาร 19 กันยายน* (กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, หน้า 172-173. และการตอบข้อวิจารณ์ของสมบัติใน (3) ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2550ก), “อริสโตเติลกับรัฐประหาร “19 กันยายน”, ใน *รัฐประหาร 19 กันยายน* (กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน)

ดังนั้น จะศึกษาเรื่องสันติภาพ ก็จำเป็นต้องศึกษาเรื่องความขัดแย้งด้วย และรู้ว่าจะทำให้ความขัดแย้งเปลี่ยนแปลงไปโดยไม่ใช้ความรุนแรงและอย่างสร้างสรรค์ได้อย่างไร (ibid, p.9) ด้วยเหตุนี้ สันติศึกษาจึงน่าจะต้องยึดเรื่อง “ความรุนแรง” และ “ความขัดแย้ง” เป็นประเด็นแกนแกนด้วย นี่เป็นเรื่องน่าสนใจ เพราะสำหรับผู้เขียนแล้ว แม้สันติศึกษาจะมีความสำคัญในตัวเอง แต่หลายครั้ง ผู้เขียนพบว่าการศึกษาเรื่องสันติภาพโดดๆ โดยไม่รวมคำทั้งสองเข้ามาอยู่ในขอบเขตความสนใจด้วยนั้น มักจะมีแนวโน้มขาดความหนักแน่นได้ง่าย หรือหมกมุ่นอยู่กับหัวข้อนั้นๆ (เช่น การพัฒนา หรือการศึกษา ตามแนวคิดของบางสำนัก เป็นต้น) มากจนหลงลืมแรงบันดาลใจเริ่มแรกที่ทำให้เราศึกษาเรื่องสันติภาพ และหลายครั้งก็ละเลยบริบททางสังคมการเมือง โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดงฝ่ายต่างๆ ไปเสียสิ้น

ต่อคำถามที่ว่า “สันติศึกษานั้น ศึกษาอะไรกันแน่?” นั้น ณ จุดนี้ กัลตุงได้ตอบคำถามนี้ระดับหนึ่งว่า “‘สันติศึกษา’ นั้น ศึกษาสภาวะ/เงื่อนไขของการทำงานด้านสันติภาพ (peace work)” โดยที่ “การทำงานด้านสันติภาพนั้น ก็คือ การทำงานเพื่อหาทางลดความรุนแรงโดยสันติวิธี (peaceful means)” (ibid, p.9) ดังนั้น จึงหมายความว่า สันติศึกษานั้น ศึกษาถึงสภาวะ/เงื่อนไขที่ทำให้การลดความรุนแรงโดยวิธีการอันเป็นสันติเป็นไปได้ คำตอบที่ได้นี้เหมือนจะเป็นที่ที่น่าพอใจ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีคำถามต่อไปว่าแล้วสภาวะ/เงื่อนไขดังกล่าวนั้น (1) คืออะไรบ้าง? (2) หนีบอะไรหรือไม่หนีบอะไรบ้าง? (3) เราจะศึกษามันได้อย่างไรบ้าง? และ (4) ด้วยทำได้อย่างไร? สามคำถามแรกตอบได้ด้วยข้อพิจารณาประการถัดไป ส่วนคำถามสุดท้ายเรื่อง “ท่าที” นั้นจะได้ตอบในส่วนถัดจากนั้น

ประการที่สาม ความหมายอย่างแรกของ “สันติภาพ” นั้น มิได้กำหนดเป้าหมายไว้คับแคบเกินไป ว่าเป็นสภาวะที่ไม่มีสงคราม ดังที่มักจะเป็นจุดสนใจหลักของงานศึกษาในระยะแรกของวงการนี้ ในขณะที่เดียวกัน “สันติภาพ” ก็มีได้กลายเป็นภาวะอันสันติโดยตัดขาดหรือปลีกวิเวกจากสังคมการเมืองดังที่มักจะเป็นในสังคมที่ศาสนาเข้มแข็ง ตรงกันข้าม สันติภาพตามความหมายอย่างแรก ซึ่งครอบคลุมทั้ง 3 ระดับ (ทางตรง, เชิงโครงสร้าง และเชิงวัฒนธรรม) ทำให้การศึกษาเรื่องนี้จำเป็นต้องเปิดกว้างอย่างที่สุดสำหรับประเด็นหัวข้อ แนวคิดทฤษฎี แนวการศึกษา (approach) ตลอดจนขอบเขตและระดับการวิเคราะห์อันหลากหลาย กล่าวในแง่สาขาวิชาแล้ว เราจำเป็นต้องเปิดทั้งต่อสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาและสุนทรียศาสตร์ ซึ่งดูจะยังไม่ได้รับความสนใจมากนักในวงการนี้ การเปิดกว้างต่อความหลากหลายนี้ เป็นเรื่องสำคัญสำหรับสันติศึกษา เพราะสำหรับผู้เขียนแล้ว สันติศึกษาเป็นเรื่องว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม (และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ) ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายในมิติต่างๆ ทั้งในแง่ทรัพยากร แบบแผนปฏิบัติ ระบบคุณค่า ฯลฯ ดังนั้น เป้าหมายสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาเรื่องดังกล่าวจึงน่าจะเป็นการเอื้อให้เราได้เห็นโอกาส ความเป็นไปได้ และทางเลือกนานาประการ สำหรับความแตกต่างหลากหลายไม่สิ้นสุดของมนุษย์ในสังคมและในโลกใบนี้ เพราะยังมีทางเลือกมาก ความรุนแรงยิ่งเกิดขึ้นได้ยาก

ข้อพิจารณาประการที่สามได้ตอบคำถามสามข้อแรกที่ว่าสภาวะ/เงื่อนไขที่สันติศึกษาให้ความสนใจนั้นมีอะไรบ้าง? หนีบ/ไม่หนีบอะไร? และศึกษาได้อย่างไรบ้าง? แล้ว ขณะเดียวกัน คำตอบดังกล่าวก็ทำให้สันติศึกษาถูกกลายเป็นเรื่องกว้างใหญ่ไพศาล จนกลายเป็นอะไรก็ได้ หรืออะไรๆก็อยู่ในขอบข่ายของสันติศึกษาได้ทั้งนั้น ทำให้เราต้องพักการตอบคำถามเรื่อง “ท่าที” ในการศึกษาสันติภาพก่อน เพื่อตอบคำถามใหม่ที่เกิดขึ้น คือ สันติศึกษาแตกต่างจากการศึกษาในสาขาอื่น ๆ อย่างไร? หรืออะไรจะเป็นตัวยึดโยงหัวข้อต่าง ๆ เข้าไว้เป็นสันติศึกษา? คำตอบประการหนึ่งอาจมาจากการพิจารณาแนวทาง 3

ประเภทของสันติศึกษา โดยสัมพันธ์กับสามเหลี่ยม “ข้อมูล-ทฤษฎี-คุณค่า” (the data-theories-values triangle) ของกัลตุง แนวทางประเภทแรก คือ สันติศึกษาเชิงประจักษ์ (empirical peace studies) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบระหว่างความเป็นจริงเชิงประจักษ์ (ข้อมูล) กับทฤษฎี และให้ปรับเปลี่ยนทฤษฎีหากไม่ตรงกับข้อมูล ประเภทที่สอง สันติศึกษาเชิงวิพากษ์ (critical peace studies) คือ การเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบระหว่างความเป็นจริงเชิงประจักษ์กับคุณค่า และให้พยายามปรับเปลี่ยนความเป็นจริงเชิงประจักษ์หากไม่สอดคล้องกับคุณค่า และประเภทที่สาม สันติศึกษาเชิงสร้างสรรค์สร้าง (constructive peace studies) คือ การเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบระหว่างทฤษฎีกับคุณค่า และให้ปรับเปลี่ยนทฤษฎีให้สอดคล้องกับคุณค่า ทั้งนี้เพื่อสร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความเป็นจริงอย่างใหม่ขึ้น (ibid, p.10)

จะเห็นได้ว่าแนวการศึกษาทั้งสามประการนี้ให้ความสำคัญกับเรื่อง “คุณค่า” มากที่สุด ดังนั้น เราจึงได้คำตอบต่อคำถามข้างต้นว่า สิ่งที่ยึดโยงขอบข่ายอันกว้างขวางเข้าไว้ในสันติศึกษา คือเรื่องคุณค่านั่นเอง กัลตุงกล่าวไว้อย่างชัดเจนในข้อเสนอประการแรกว่าด้วยเรื่องคุณค่าว่า “หากไม่มีเรื่องคุณค่าแล้วสันติศึกษาก็จะกลายเป็นสังคมศึกษาทั่วไป และเป็นโลกศึกษา (world studies) เป็นการเฉพาะ” (ibid, p.13) ทั้งนี้ คุณค่าดังกล่าวที่จะเป็นแสงส่องนำทางให้สันติศึกษาทั้งสามแขนง คือ คุณค่าว่าด้วยเรื่องสันติภาพนั่นเอง กัลตุงเสนอให้พิจารณาเรื่องนี้ว่า “คุณค่าแก่นแกน อันได้แก่ สันติภาพ นั้น จะต้องได้รับการนิยามเป็นอย่างดี แต่อย่าให้ตีเกินไป” (ibid, p.13-4; เน้นโดยผู้เขียน) เขาเห็นว่าเราจะต้องออกแรงเพื่อทำให้ “สันติภาพ” มีความหมายที่กระชับชัดเจนเพียงพอที่จะแยกแยะและทำความเข้าใจได้ว่าสถานการณ์หนึ่งๆนั้นเป็นภาวะที่มีสันติหรือไร้สันติ นี่คือการตอบต่อเรื่องสิ่งยึดโยงหัวข้อต่างๆของสันติศึกษาเข้าด้วยกัน และแยกแยะสันติศึกษาออกจากสาขาอื่นๆ อันเป็นคำถามที่แทรกขึ้นมา

ในส่วนที่กัลตุงกล่าวว่า “...แต่อย่า [นิยามสันติภาพ] ให้ตีเกินไป” นั้น ก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน และพาเรามาสู่การตอบคำถามข้อที่สี่ว่าด้วยเรื่องท่าทีในการศึกษาถึงสภาวะ/เงื่อนไขที่ทำให้การลดความรุนแรงเป็นไปได้โดยวิธีการอันเป็นสันติ คำกล่าวนี้ของกัลตุงสามารถขยายความได้เป็นข้อเสนอที่น่าสนใจอีกประการของเขาคือว่า “การเห็นพ้องขั้นต่ำสุดในเรื่องคุณค่ามีความจำเป็น การเห็นพ้องขั้นสูงสุดในเรื่องคุณค่าไม่เป็นที่ปรารถนา” (ibid, p.14) กล่าวคือ เพื่อให้จะให้เราสื่อสารกันและมีปฏิบัติการร่วมกันได้ จำเป็นต้องมีการเห็นพ้องต้องกันในระดับหนึ่ง (ซึ่งถือเป็นขั้นต่ำสุด) ว่าสันติภาพหมายถึงอะไร แต่การเห็นพ้องต้องกันอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด (หรือขั้นสูงสุด) ในนิยามของสันติภาพ โดยไม่สนใจรายละเอียดนั้น กลับกลายเป็นเรื่องอันตราย เพราะรังแต่จะทำให้เกิดการยึดมั่นถือมั่นและการไม่มีขันติธรรมกันอย่างขนานใหญ่ (ibid, p.15) ซึ่งแน่นอนว่าย่อมนำมาซึ่งการใช้ความรุนแรงในการขจัดผู้เห็นต่างให้หมดไป ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า เราควรมีนิยามของสันติภาพที่ชัดเจนและกระชับเพียงพอร่วมกัน ขณะเดียวกันก็ควรมีท่าทีต่อนิยามของสันติภาพในลักษณะพหุพจน์ เปิดพื้นที่ให้มีความหลากหลายของความหมาย และให้ความหมายเหล่านี้ได้ปฏิสัมพันธ์และสนทนาต่อกันในลักษณะเป็นการทะนุบำรุงซึ่งกันและกัน กระทั่งอาจเกิดการสังเคราะห์ความหมายใหม่ขึ้นมาได้ด้วยเช่นกัน กัลตุงสรุปเรื่องท่าทีสำหรับการศึกษาในสาขาสันติศึกษาว่า “จงปล่อยให้สำนักคิดเรื้อนร้อยได้เบ่งบานออกมา แต่อย่าปล่อยให้เกิดลัทธิ ลัทธินั้นปิดกั้นต่อผู้อื่น ทั้งยังอ้างการผูกขาดลัทธิอีกด้วย” (ibid)

กล่าวโดยสรุป คำตอบต่อคำถามที่ว่าสันติศึกษานั้น ศึกษาอะไรกันแน่? ดูน่าจะเป็นว่าศึกษาทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาวะ/เงื่อนไขที่ช่วยให้ความรุนแรงสามารถลดลงได้โดยสันติวิธี และเนื่องจากสภาวะดังกล่าว คือ “สันติภาพ” ซึ่งมีความหมายครอบคลุมทั้งสันติภาพทางตรง เชิงโครงสร้าง และเชิงวัฒนธรรม

ทำให้ขอบเขตและท่าทีการศึกษาในเรื่องนี้จำเป็นต้องเปิดกว้างอยู่เสมอ ทั้งในแง่หัวข้อศึกษา แนวคิด ทฤษฎี สาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง แนวทางการศึกษา แนวการวิเคราะห์ วิธีวิทยา หน่วยและระดับการวิเคราะห์ ฯลฯ หลีกเลี่ยงการผูกขาดและการปิดกั้นชนิดต่างๆ รวมทั้งการให้คำตอบ/นิยามที่ “ดีเกินไป” หรือเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเกินไปด้วยเช่นกัน ทั้งนี้โดยมีเรื่อง “ความรุนแรง” และ “ความขัดแย้ง” เป็นแก่นแกน และมีคุณค่าเรื่องสันติภาพเป็นหลักยึดสำคัญ

บทความและงานวิจัยทั้ง 15 ชิ้น ที่นำมารวมไว้ ณ ที่นี้นั้น กล่าวได้ว่าเป็นผลจากท่าทีและความเข้าใจต่อสันติศึกษาตามความหมายดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ เกิดจากความสนใจเรื่องสันติภาพในแง่มุมที่แตกต่างกันไปตามแต่ละคน แล้วมาประชุมกันโดยมีนัยตบท้าย (ว่าใครจะเขียนเรื่องอะไร) ในเวทีวิชาการอันเป็นหนึ่งในหกกิจกรรมหลักของงานมหกรรมสันติวิธี ครั้งที่ 2⁶ ที่จัดขึ้น ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์) เมื่อวันที่ 2-3 พฤศจิกายน 2550 ตัวงานมหกรรมฯ นั้นจัดขึ้นโดยความร่วมมือขององค์กรด้านสันติวิธี 25 องค์กร เพื่อจุดประกายความคิดให้ผู้คนในสังคมสนใจศึกษาวิธีการแก้ไขหรือจัดการกับความขัดแย้งในระดับต่างๆ ทั้งระดับบุคคล ชุมชน สังคม หรือประเทศ โดยใช้สันติวิธี ส่วนเวทีวิชาการนั้นจัดขึ้นเพื่อให้เป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างสำหรับการนำเสนอความคิดใหม่ๆ การแสดงความคิดเห็นและการอภิปรายต่างๆ เพื่อบำรุงความเข้าใจของสังคมไทยเกี่ยวกับสันติภาพและสันติวิธี โดยมีแหล่งที่มาทางความคิดความเห็นจากทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมทั้งระดับระหว่างประเทศ และมีทั้งที่เป็นระดับทฤษฎี ระดับปฏิบัติ และระดับนโยบาย งานทั้ง 15 ชิ้นนั้น แบ่งตามที่มาของงานได้เป็นบทความแสดงทัศนะจำนวน 9 ชิ้น และบทความวิจัยอีก 6 ชิ้น แต่ในบทความวิชาการนี้จะได้เรียงร้อยงานเหล่านี้ใหม่โดยใช้เนื้อหาเป็นเกณฑ์ในการจัดหมวดหมู่

เริ่มจากงานปูพื้นฐานทางทฤษฎีและการสำรวจความคิดจำนวน 4 ชิ้น งานชิ้นแรก คือ เรื่อง “*The Philosophical Reconstruction of Peace Concepts*” ของเอกพันธ์ ปิณฑวณิช แห่งศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล และเพิ่งสำเร็จปริญญาเอก ด้าน “สันติภาพ ความขัดแย้ง และประชาธิปไตย” จากสเปนมาหมาดๆ นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางสำรวจโลกแห่งสันติศึกษาในระดับนานาชาติและตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี งานชิ้นนี้ได้แนะนำให้เราได้รู้จักกับหน่อเนื้อความคิดด้านสันติภาพใหม่ๆ นอกวงวิชาการที่ใช้ภาษาอังกฤษ (อันเป็นภาษาที่หลายๆคนคุ้นเคย) ผ่านงานของ วิเซนต์ มาติเนส กูสมัน (Vicent Martinez Guzman) นักปรัชญาสันติภาพคนสำคัญคนหนึ่งของโลก ตั้งแต่เรื่องวิวัฒนาการของสันติศึกษาในโลกตะวันตก นิยามของสันติภาพที่งานชิ้นนี้เสนอแนะได้อย่างน่าสนใจ รวมถึงการคิดถึงสันติภาพระดับโลกในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน (อย่างมีพลัง) โดยผ่านแนวคิดในอดีตของนักปรัชญาสำคัญที่สุดที่เป็นหมุดหมายหนึ่งของการสร้างโลกสมัยใหม่ คือ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) คือ แนวคิดเรื่อง “สันติภาพถาวร” (perpetual peace) และ “เป้าประสงค์แห่งกฎที่เป็นสากล” (cosmopolitan intent) งานของเอกพันธ์พาเรามาสิ้นสุดการท่องเที่ยวที่งานชิ้นสำคัญอีกชิ้นสำหรับโลกแห่งสันติศึกษาในยุคใกล้

⁶ อีก 5 กิจกรรม ได้แก่ (1) การอบรมทักษะด้านสันติวิธี เพื่อนำไปใช้ทำความเข้าใจและแก้ไขความขัดแย้งระดับต่างๆ ถัดมา คือ เวทีนโยบายเพื่อการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3 เวที ได้แก่ (2) เวทีสะท้อนเสียงชาวบ้าน (3) เวทีเสวนาผู้ว่าฯกับการแปรนโยบายสู่การปฏิบัติ (4) เวทีเสวนาพรรคการเมืองกับนโยบายด้านสันติวิธี และสุดท้ายคือ (5) กิจกรรมศิลปวัฒนธรรม การออกร้านและนิทรรศการที่เกี่ยวข้อง

คือเรื่อง *Peace by Peaceful Means* ของโยฮัน กัลตุง ซึ่งผู้เขียนบทบรรณาธิการนี้ใช้ในการอภิปรายถึงสันติภาพและสันติศึกษาในเมืองต้น แต่เอกพันธ์ได้ทำการสำรวจงานชิ้นนี้ทั้งเล่ม

ถัดมา งานเรื่อง “วงจรรวมความขัดแย้ง” ของศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ แห่งสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาลสถาบันพระปกเกล้า เป็นบทความสั้นๆ แต่ก็พาเราให้ไปรู้จักกับแนวคิดสำคัญอีกแนวคิดหนึ่งสำหรับใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจพลวัตของความขัดแย้งโดยสัมพันธ์กับความรุนแรงและสันติภาวะ อันเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านสันติวิธี และเป็นพื้นฐานสำหรับการขยายความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องได้ต่อไป ส่วนงานเรื่อง “‘อ่าน’ สันติวิธีในสังคมไทย : แผนที่น่าทึ่งสำหรับ ‘ผู้มาใหม่’ ” ของข้าพเจ้านั้น เป็นความพยายามที่จะสำรวจงานศึกษาในสังคมไทยที่คิดเกี่ยวกับสันติวิธี แล้วสร้างเป็นแผนสำหรับผู้มาใหม่ในวงการนี้ อย่างเช่นข้าพเจ้าเอง ให้ได้เห็นภาพรวมและการเชื่อมโยงกันของความคิดต่างๆ ตลอดจนสามารถมองเห็นได้ว่าหัวข้อที่ตนเองศึกษาอยู่นั้น เชื่อมโยงกับหัวข้ออื่นๆ และที่ผู้อื่นศึกษาอยู่อย่างไร เพื่อให้เห็นว่าเรากำลังช่วยกันคนละไม้คนละมือในการทำงานเกี่ยวกับสันติภาพอย่างไร ทั้งนี้โดยได้รับอิทธิพลจากความคิดของชัชววัฒน์ สถาอานันท์ จนสถาปนา “สำนักชัชววัฒน์” (ขึ้นมาเอง โดยที่เจ้าตัวยังไม่ได้อนุญาต) เพื่อเป็นแกนในการสำรวจครั้งนี้ และด้วยเหตุนี้ จึงมีข้อจำกัดอยู่บ้างที่อาจไม่ครอบคลุมถึงประเด็นและความคิดของนักคิดด้านสันติวิธีและสันติภาพในสังคมไทยอีกหลายคนและหลายเรื่อง

งานที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่ง ซึ่งพาเราไปสำรวจโลกทางความคิดอีกโลกหนึ่งที่เล็กลงมา แต่เป็นประเด็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยปัจจุบัน คืองานวิจัยรวบรวม “บรรณานิทรรศน์ (bibliography) หนังสือที่เกี่ยวข้องกับความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ของโชคชัย วงษ์ธานี แห่งสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ งานชิ้นนี้ได้แนะนำให้เราได้รู้จักงานความคิดของทั้งนักคิดไทยและเทศที่เกี่ยวข้องกับสามจังหวัดภาคใต้ ทั้งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ชื่อจะเป็น “บรรณานิทรรศน์” แต่ตัวงานนั้นสร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านโดยการหยิบยกงานสำคัญๆ บางชิ้น (โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือต้องห้าม) ขึ้นมาแนะนำ และ “ให้สีสัน”⁷ ต่องานชิ้นนั้นๆ โดยผ่านการวิพากษ์วิจารณ์เชื่อมโยงกับสถานการณ์ทางการเมืองช่วงที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งผู้วิจัยเองยังได้เดินทางไปตามแหล่งสำคัญๆ ที่เก็บหนังสือบางชิ้นที่หาไม่ได้ในท้องตลาด เช่น บ้านของหะยีสุหลง ซึ่งผู้วิจัยกล่าวว่าเป็นห้องสมุดที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งที่เก็บหนังสือเกี่ยวกับสามจังหวัดภาคใต้ เป็นต้น ทำให้งานบรรณานิทรรศน์ชิ้นนี้ให้ภาพความคิดของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสามจังหวัดภาคใต้ได้อย่างมีชีวิตชีวา

จากงานทางสำรวจความคิดและทฤษฎี สู่งานศึกษากรณีปัญหาจริง เริ่มตั้งแต่งานที่ศึกษาปัญหาในระดับระหว่างประเทศ เรื่อง “*The Implementation of President George W. Bush's Foreign Policy toward North Korea and the Interaction between the United States and North Korea from 2001 to 2004*” ของสัญญารัตน์ มีสุวรรณ แห่งวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม งานชิ้นนี้ศึกษานโยบายต่างประเทศของจอร์จ ดับเบิลยู บุช แห่งสหรัฐอเมริกา ต่อเกาหลีเหนือ กล่าวได้ว่าเป็นงานด้านสันติศึกษาในแบบคลาสสิก ที่เน้นไปที่ความมั่นคงศึกษา (security studies) ตามฐานเดิมในสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของผู้วิจัย แม้จะใช้ศัพท์แสงแบบอเมริกันอยู่บ้าง แต่งานชิ้นนี้ก็มิมีข้อเสนอที่

⁷ คำของ ศ.ดร.อมรา พงศาพิชญ์ แห่งศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะผู้วิจารณ์งานชิ้นนี้ในเวทีวันนั้น

น่าสนใจและให้ภาพความเข้าใจใหม่ (ตามเป็นแบบฉบับของสกุลความคิดหนึ่งในวงการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่เรียกว่า “revisionist”) ต่อผู้ที่สนใจปัญหาทวีเคลียร์ในเกาหลีเหนือ ว่านโยบายนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ นั้น ไม่ได้เกิดจากความกระหายอำนาจของเกาหลีเหนือเองโดยบริสุทธิ์ แต่อันที่จริงแล้ว เป็นผลมาจากนโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าวของประธานาธิบดีบุช ผู้บุตร ต่อเกาหลีเหนือเอง งานชิ้นนี้ แม้ไม่เกี่ยวกับประเทศไทย แต่เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

จากระดับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สู่ปรากฏการณ์ในสังคมไทยเอง เริ่มจากงานเรื่อง “วัฒนธรรมความรุนแรงในสังคมไทย” ของงามศุภร์ รัตนเสถียร แห่งศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล งานชิ้นนี้เริ่มจากคำกล่าวอันลือเลื่องของพระสงฆ์ในศาสนาพุทธอันเป็นศาสนาประจำชาติของไทย ในช่วงก่อนหน้าเหตุการณ์เหี้ยมโหดเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ ไม่บาป!!” แล้วอภิปรายวิเคราะห์ถึงกระบวนการและขั้นตอนที่หล่อเลี้ยงเชื้อแห่งความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในเนื้อดินของสังคมไทย ปรากฏร่างออกมาเป็นความรุนแรงร้ายกาจตั้งแต่อดีตมา และยังคงปรากฏการณ์เด่นชัดในปัจจุบัน อีกกรณีหนึ่งในสังคมไทยที่ความรุนแรงและสันติวิธีต่อสู้ชิงไหวชิงพริบกันอย่างน่าสนใจ คือ เรื่องทอก๊าซไทย-มาเลย์นั้น ได้ถูกศึกษาไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง : ศึกษากรณีโครงการทอก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ระหว่างปี พ.ศ.2541-2546” โดยจิตราภรณ์ สมยานนทนากุล แห่งวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม งานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าเหตุใดแนวทางสันติวิธีจึงไม่ประสบความสำเร็จในการแก้ไขความขัดแย้งได้อย่างน่าสนใจ โดยวิเคราะห์ผ่านปัจจัย 3 ประการ คือ การรับรู้เกี่ยวกับความหมายของสันติวิธีของแต่ละฝ่าย, ช่องทางการสื่อสารและท่าทีการสื่อสาร, และที่สำคัญที่สุดสำหรับการแก้ไขความขัดแย้ง คือ ความไว้วางใจ

กลุ่มงานถัดมา เป็นงานเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในสามจังหวัดภาคใต้ อันเป็นปรากฏการณ์ความรุนแรงที่สำคัญยิ่งสำหรับสังคมไทยในปัจจุบัน ในกลุ่มนี้มีงานเขียน 5 ชิ้น เริ่มจากงานเรื่อง “ยุทธศาสตร์การเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนาชุมชนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยอับดุลสุโก ดินอะ แห่งโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ จังหวัดสงขลา ซึ่งใช้แนวคิดหลากหลายประการทั้งจากพระเจ้าอยู่หัว, นพ.ประเวศ วะสี, คณะกรรมการสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ฯลฯ ในการอภิปรายสถานการณ์และการแก้ไขปัญหาในพื้นที่

บทความถัดมา เรื่อง “ไร้สมานฉันท์หากปราศจากความจริงและความยุติธรรม” โดยชนัย เกตวงกต นักเขียนหนุ่มไฟแรงจากรัฐธรรมศาสตร์ ที่ประกาศอย่างจริงจังและหนักแน่นสวนทางกับกระแส “สมานฉันท์” อันเบาหวิวเหลือทนที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทย ดังปรากฏในชื่อบทความ และชี้ให้เห็นว่าจะแก้ปัญหาได้ต้องใช้อะไร งานชิ้นถัดมารับไม้ผลัดต่อจากชนัยไปใช้วิเคราะห์เหตุการณ์จริงในพื้นที่ ในเรื่อง “จับหมู? โจรใต้หมดจริง???” ของมัทนี จีอนารา เจ้าหน้าที่โครงการสันติอาสาสมัครก๊อปปี้งาน ซึ่งลงพื้นที่ทำงานอยู่ในสามจังหวัดภาคใต้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมในกรณีสามจังหวัดภาคใต้ เธอได้ตั้งคำถามอย่างจริงจังจึ่งหนักหน่วง (ด้วยเครื่องหมายคำถามถึง 3 ครั้ง) ต่อแผนยุทธการพิทักษ์แดนใต้ของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) ที่ใช้วิธี “จับหมู” ว่าวิธีการที่ใช้ นั้นถูกต้องเหมาะสมเพียงใด และที่สำคัญคือ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้ปัญหาหมดไปจริง หรือจะเป็น “ระเบิดลูกใหม่” ในอนาคตกันแน่?

ถัดมางานเรื่อง “สันติวิธีในงานเยียวยา : มุมมองจากผู้หญิงทำงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดย อลิสา หะสามะ นักรมานุษยวิทยาหญิง แห่งภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต ปัตตานี กล่าวถึงทั้งเรื่องการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ และได้เปิดประเด็นการศึกษาเรื่องความรุนแรงไปสู่มิติทางเพศภาวะ (gender) อลิสาได้สรุปประสบการณ์และ บทเรียนการทำงานเยียวของผู้หญิงที่น่านับถือสองคน คนหนึ่งเป็นพุทธ อีกคนหนึ่งเป็นมุสลิม ทั้งยังเล่า เรื่องในสไตล์มานุษยวิทยาอันเป็นพื้นฐานเดิมของเธอ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดและตัวตนของ หญิงทั้งสองที่ต้องทำงานท่ามกลางภาวะเสี่ยงอันตรายเช่นนี้ ที่น่าสนใจ คือ โดยทั่วไปแล้ว ผู้ชายที่ทำงาน ในพื้นที่จะมีปัญหาเรื่อง “กลัวตาย” เพราะถูกมองเป็นผู้ก่อการ (อันเป็นประเด็นที่น่าจะมีการศึกษาโดยโยง กับเรื่องเพศภาวะอีกหัวข้อหนึ่ง) แต่ด้วยความที่เป็นหญิงและทำงานในพื้นที่เดียวกัน แม้ไม่มีปัญหาอย่าง ผู้ชายมากนักและดูจะเหมาะสมกับงานด้านการเยียวยาจิตใจของผู้คนดี แต่กลับมีปัญหที่ต้องต่อสู้กับ ตัวเองในเรื่อง “กลัวถูกข่มขืน”

งานชิ้นสุดท้าย นพพล อาชามาส นักศึกษาจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้พาเรา พักผ่อนอารมณ์ด้วยการเดินทางไปเยี่ยม “สวนของปราชญ์ซีเกียจในพื้นที่สีแดง” การใช้ลักษณะการเล่า เรื่องแบบเรื่องสั้น ทำให้เราได้ติดตามผู้เขียนไปโรมไม่เขี้ยวครีမ်และชีวิตอันเรียบง่ายของปราชญ์มุสลิม แห่งแม่น้ำสายบุรี ที่ดำรงอยู่ท่ามกลางไฟอันร้อนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ ทั้งยังทำให้เราเห็นความละม้าย คล้ายกันอย่างน่าประหลาดระหว่างปราชญ์ชาวบ้านมุสลิม ณ แดนใต้สุดของประเทศ กับปราชญ์ชาวปก กะญอที่แดนเหนือสุดของประเทศ

งานกลุ่มสุดท้ายนั้น หากจัดตามความคิดของกัลตุงแล้ว ก็กล่าวได้ว่าเป็นงานในเกี่ยวกับ “การ แปลงเปลี่ยนขับเคลื่อนสันติภาพ” (peace transformation) ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมอันเป็น สันติ โดยอาศัยปัจจัยอย่างน้อยสองประการ คือ การศึกษาสันติภาพ (peace education) และสื่อสันติภาพ (peace journalism) (Galtung, 2000: 2) บทความขนาดสั้นเรื่อง “สื่อทางเลือกเวปไซด์ Mindanews กับ ความขัดแย้งในแวตวงสื่อในการนำเสนอความขัดแย้งในมินดาเนา ฟิลิปปินส์” โดย กอแก้ว วงศ์พันธุ์ นักข่าวอิสระ ได้เปิดประเด็นอย่างน่าสนใจในเรื่องสื่อมวลชนว่าสัมพันธ์กับความขัดแย้ง ความรุนแรง และ สันติวิธีอย่างไร โดยใช้ประสบการณ์ของสังคมฟิลิปปินส์ต่อปัญหาความขัดแย้งในมินดาเนา เมื่อนำมา เทียบกับกรณีสื่อไทยแล้วก็จะไม่ต่างกันเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม เรื่องสื่อสันติภาพนี้นับว่ายังเป็นที่น่าสนใจ น้อยในสังคมไทย หากยกเว้นโครงการสื่อสันติภาพ ของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ เมื่อสิบกว่าปีก่อน ความ พยายามของศูนย์ข่าวอิศรา (ปัจจุบันเป็นสถาบันข่าวอิศราแล้ว) สำนักข่าวประชาไท และตัวคนทำงานด้าน สื่อโดยปัจเจกบางคนแล้ว สื่อมวลชนกระแสหลักของไทยดูจะไม่ได้นำพาสังคมไทยไปสู่ภาวะอันมีสันติ หรือแม้แต่จะเตือนสติกันเลย มีหน้าซ้ำ การ “เล่นกระแสข่าว” และการตั้งคำถามสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ในเชิงยุให้พูดตอบโต้ จนบางครั้งออกจะมีลักษณะทำข่าวแบบ “ตีปึงปอง” ยิ่งกลายเป็นการโหมเชื้อไฟและ อุณหภูมิของสังคมให้ทะยานสูงขึ้นอีกด้วย

งานสองชิ้นสุดท้ายอันเป็นเรื่องการศึกษาสันติภาพนั้น นำเรามาสู่คำถามที่น่าสนใจอีกประการ คือ ในขณะที่ผู้ใหญ่ทั้งหลายพากันอภิปรายถกเถียงกันถึงเรื่องสันติวิธีในแง่มุมมองต่าง ๆ อย่างหน้าดำหน้า แดงนั้น เราควรสอนเด็ก ๆ ในเรื่องนี้อย่างไรดี? หรือเด็ก ๆ ควรได้รับการเรียนรู้ในเรื่องสันติวิธี อย่งไร ในลักษณะการใด? งานชิ้นแรกคือเรื่อง “รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมใน

ระบบการสอน”ของ นางเยาว์ แข่งเพ็ญแข ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ สาขาปฐมวัย ตอบคำถามนี้ด้วยน้ำเสียง
ค่อนข้างเคร่งขรึมจริงจัง โดยเริ่มจากการกล่าวถึงสถิติและปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในโลกของ
เด็กๆในท่าที่ “ผู้ใหญ่ห่วงใยเด็ก” และใช้วิธีการวิจัยที่ค่อนข้างเป็นวิทยาศาสตร์ คือ ใช้แนวทฤษฎีจิตวิทยา
บุคลิกภาพและพฤติกรรมศาสตร์ ส่วนงานอีกชิ้นเรื่อง “ศิลปะ ความรัก และสันติวิธี” ของอารียา โหระชาญ์
แห่งศูนย์ศึกษาศิลปะธรรมชาติและเด็กรักป่า จังหวัดสุรินทร์นั้น ตอบคำถามดังกล่าวในอีกลักษณะหนึ่ง งาน
ชิ้นนี้กล่าวถึงการสอนสันติวิธีแก่เด็กๆในสามจังหวัดภาคใต้และที่อื่นๆ โดยการเปิดให้เด็กๆได้แสดง
ความรู้สึกนึกคิดและการเรียนรู้โลกของตนเอง รวมทั้งเป็นการเยียวยาตนเองท่ามกลางสถานการณ์ความ
รุนแรงในพื้นที่ ผ่านการสร้างสรรค์งานศิลปะ อันเป็นงานเชิงสุนทรียศาสตร์แขนงหนึ่ง ซึ่งผู้ใหญ่มักสงวนไว้
ให้เฉพาะเด็กๆ งานของอารียาจึงน่าสนใจทั้งในแง่วิธีการสอนสันติวิธีให้เด็กๆอย่างละเมียดละไมและสดใส
และทั้งยังน่าจะนำมาสู่การกระตุ้นเตือนให้ผู้ใหญ่และวงวิชาการด้านสันติวิธีของไทย หันมาสนใจมิติทาง
สุนทรียศาสตร์ในฐานะการสร้างสรรค์สันติวัฒนธรรมและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงด้วย
สันติวิธี ทั้งที่เป็นงานด้านทัศนศิลป์ วรรณศิลป์ กวีนิพนธ์ คีตศิลป์ ฯลฯ

เมื่อย้อนกลับมามองภาพกว้างในวงวิชาการไทยแล้ว มีตำราด้านสันติศึกษาที่เป็นชิ้นเป็นอันอยู่
อย่างน้อย 2 ชิ้น คือ “สันติศึกษา” ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เมื่อปี 2532 และ “มนุษย์กับ
สันติภาพ” ซึ่งเป็นหนังสืออ่านประกอบวิชาเลือกด้านสันติภาพในโครงการศึกษาทั่วไป ของจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เมื่อปี 2534 งานชิ้นแรกเป็นเสมือนเวทีดึงผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆทั้งปรัชญา ศาสนา
รัฐศาสตร์ การทหาร วิทยาศาสตร์ สื่อสารมวลชน และการศึกษาจากหลากหลายสถาบันมานำเสนอ “สันติ
ศึกษา” อย่างรอบด้าน ในขณะที่งานชิ้นหลังเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสันติภาพใน
แง่มุมวิชาการสาขาต่างๆ คือ จิตวิทยา สังคมวิทยาการเมือง ปรัชญา-ศาสนา กฎหมาย เศรษฐศาสตร์
การเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การบริหารองค์การ การศึกษา และประวัติศาสตร์ (อ้างจาก
ชัยวัฒน์, 2539 : (8)-(9))

บทความทั้ง 15 ชิ้นที่มาประชุมกันในหนังสือเล่มนี้ แม้จะไม่สามารถเรียงร้อยและก่อรูปกันขึ้นอย่าง
เป็นระบบและเขียนโดยผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆเหมือนงานสองเล่มข้างต้น แต่พิจารณาในแง่ห้วงเวลาของ
ชิ้นงาน คือปี 2550-2551 แล้ว ก็นับว่าเป็นอีกหนึ่งความพยายามที่จะสะท้อนถึงความสนใจเกี่ยวกับ
สันติภาพในแง่มุมมองต่างๆของนักวิชาการและนักคิดนักเขียนรุ่นใหม่ 13 คน (และรุ่นใหญ่อีก 2 คน) ใน
สถานการณ์ร่วมสมัยและต่อประเด็นปัญหาใหม่ๆในขอบข่ายของสาขาวิชาย่อยที่เรียกว่า “สันติศึกษา”
ทั้งนี้เพื่อจุดประเด็นก่อให้เกิดการสนทนาถกเถียงระหว่างผู้อ่านกับตัวงานเขียนทั้งในแง่เห็นด้วยและเห็น
ต่าง ทั้งอภิปรายเสริมและวิจารณ์แย้ง การถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นดังกล่าวนี้จะเป็นตั้งการช่วยกัน
รุดน้ำพรวนดินให้หน่ออ่อนแห่งสันติภาพและสันติศึกษาในสังคมไทยเติบโตงอกงามขึ้นอย่างแข็งแรง
ควบคู่ไปกับสติ ปัญญาและวุฒิภาวะทางอารมณ์ของสังคมไทย เพื่อเตรียมพร้อมเผชิญกับสถานการณ์ใหม่
อันวิปริตบิดเบี้ยวที่แพร่ซึ่มไปทั้งสังคม จากการตะแบงกันอย่างตื้อด้านในบ้านเมือง รวมทั้งการโต้ตอบกัน
อย่างเกรี้ยวกราดผ่านสื่อมวลชน สถานการณ์ที่ดูมีแต่จะนำพาทั้งสังคมไทยให้วิ่งไปสู่ความขัดแย้งที่
ล่อแหลมขึ้นทุกวันๆนี้ เป็นโจทย์อันท้าทายไม่น้อยสำหรับวงการสันติศึกษาของไทย

สารบัญ

สำรวจความคิดและทฤษฎีสันติศึกษา

1. The Philosophical Reconstruction of Peace Concepts

เอกพันธ์ ปิณฑวณิช ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล

2. วงจรความขัดแย้ง

ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า

3. 'อ่าน' สันติวิธีในสังคมไทย : แผนที่นำเที่ยวสำหรับ 'ผู้มาใหม่'

ชาญชัย ชัยสุขโกศล ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล

4. บรรณานิติศาสตร์ (bibliography) หนังสือที่เกี่ยวข้องกับความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

โชคชัย วงษ์ธานี สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สันติศึกษาในระดับระหว่างประเทศและในสังคมไทย

5. The Implementation of President George W. Bush Foreign Policy toward North Korea and the Interaction between the United States and North Korea from 2001 to 2004"

สัญญารัตน์ มีสุวรรณ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

6. วัฒนธรรมความรุนแรงในสังคมไทย

งามศุภร์ รัตเสถียร ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล

7. การใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง : ศึกษากรณีโครงการท่องเที่ยวและโรงแรมก๊ำชไทย-มาเลเซีย อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ระหว่างปี พ.ศ.2541-2546

จิตราภรณ์ สมยานนทนากุล วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สันติศึกษาในสามจังหวัดภาคใต้

8. ยุทธศาสตร์การเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนาชุมชนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้

อับดุลสุโก ดินอะ แห่งโรงเรียนจริยธรรมศึกษามูลนิธิ จังหวัดสงขลา

9. ไร้สมานฉันท์หากปราศจากความจริงและความยุติธรรม

ธันย เกตวงกต นักเขียนอิสระ

10. 'จับหมุ่' โจรใต้หมดจริง???

มัทนี จีอนารา โครงการสันติอาสาสมัครชีพยาน

11. สันติวิธีในงานเหยี่ยวยา : มุมมองจากผู้ปฏิบัติงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้

อลิสา หะสาเมาะ ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

12. สวนของปราชญ์ซึ่งเกี่ยงในพื้นที่สีแดง

นพพล อาชามาส คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การแปลงเปลี่ยนขับเคลื่อนสันติภาพ

13. สื่อทางเลือกเว็บไซต์ Mindanews กับความขัดแย้งในแวดวงสื่อในการนำเสนอความขัดแย้งในมินดาเนาฟิลิปปินส์

กอบแก้ว วงศ์พันธ์ นักข่าวอิสระ

14. รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในระบบการสอน

นงเยาว์ แข่งเพ็ญแข ผู้เชี่ยวชาญพิเศษ สาขาปฐมวัย

15. ศิลปะ ความรัก และสันติวิธี

อาริยา ไทราษฎร์ ศูนย์ศึกษาศิลปะธรรมชาติและเด็กกรักป่า